

A BAJAI TÜRRI ISTVÁN MÚZEUM NEMZETKÖZI ÉS HAZAI PROJEKTJEI

PÁSZTOR EMÍLIA¹

Magyar Régészet 15. évf. (2025) 2. szám, pp. 36–40.

A Türr István Múzeumban az Interreg VI-A IPA program társfinanszírozásával valósul meg a NOBORDER c. projekt. Ennek egyik fő tevékenysége a Sükösd–Árpás-dűlő lelőhelyen feltárt különleges bronzkori sírt tartalmazó temetővel kapcsolatos eddigi kutatási eredmények megosztása és bemutatása a szakmai és az érdeklődő nagyközönség számára. A bronzkori sírban fekvő, a kutatók által Kamillának elnevezett nő ősi DNS vizsgálatát és kormeghatározását a Lendület Mobilitás kutatócsoportnak köszönhetjük. A régészeti leletek teljes restaurálását vagy konzerválását, a rajzos dokumentálást, a természettudományos vizsgálatok nagy részét a Magyar Génius Program nyolcmillió forintos támogatása tette lehetővé. Ugyanez a program segítette a kutatási eredmények bemutatását, a tudásmegosztást hazai és nemzetközi tudományos konferenciákon (EAA 2022, UISPP 2023, ISARS 2024). A régészeti kiállítás az NKA Örökségvédelmi és Múzeumi Szakkollégiumai és az említett EU-s pályázat társfinanszírozásával készült. Ez utóbbi számos kísérő programot és könyvkiadást is támogatott.

A tervezett kutatási programot és a „Kamilla, a fény leánya – Ruha teszi a nőt? Bronzkori divatirányzat vagy kulturális hovatartozás?” című kiállítás rendezését a pályázati támogatások nélkül egy vidéki múzeum sajnos nem tudta volna megvalósítani: kiállítási látványtervvvel, új vitrinek beszerzésével és a vidéki múzeumban még soha ki nem állított, egyedülálló bronzkori aranyékszerek bemutatásával.

A kiállítási koncepció azt a kérdést vizsgálta, hogy beszélhetünk-e bronzkori divatról? Csupán vagyoni helyzetet vagy társadalmi réteghez való tartozást fejeznek ki a sírokban talált öltözetkiegészítők, ékszerek, vagy jóval több információt hordoz a régészet számára a viselet tanulmányozása? Bár a közmondás szerint „nem a ruha teszi az embert”, de az öltözködés és annak kiegészítői számtalan értékes adattal szolgálnak a viselőjéről és a közösségről, amelyhez tartozott. A Sükösd–Árpás-dűlői bronzkori temető különleges ékszerleleteiből kiindulva a női viseleten keresztül felhívhatjuk a figyelmet arra az információbőségre, amelyet az öltözködés magában rejt a viselőjéről és a közösségről. Szól a tágabb közösségről (a halomsíros kultúra teljes közösségéről) is, az ehhez való tartozást a hasonló ékszerekkel és ruhadíszekkel is ki akarták fejezni. Bár a halomsíros kultúra női sírjaiból előkerült ékszereknek vannak előzményei a korábbi időszakokból, de a tudományos kutatások nyomán úgy tűnik, hogy a kisebb-nagyobb regionális eltérések mellett a kultúra magasabb presztízsű női képviselői több jellegzetes ékszert, sőt viseleti együttest használtak a kultúra jelentős elterjedési területén belül. Ez a régió a jelenlegi Németország, Csehország, Nyugat- és Dél-Lengyelország, valamint a Kárpát-medence területét foglalja magába. A kiállításban bemutatjuk a modern kori bácskai népviseleteket is annak érzékeltetésére, hogy mennyi tudnivalót rejtene a viseleti elemek még egy olyan szűkebb, de kulturálisan változatos régióon belül, mint a Bácska. Gazdag jelentést hordozó, különböző színekben pompázó hímzésekkel díszített ruhadarabokat láthatunk, amelyek őskori előzményeit az évezredek már elpusztították. Ez az információgazdagság a régészeti leletekben már sajnos nem található meg.

A minden részletre kitérő forgatókönyv alapján Vass-Eysen Ervin belsőépítész készített látványterveket és részletes tervrajzot a kiállítás installációjáról, világításrendszeréről. A kiállítás a nagyközönség minden rétegét igyekszik kielégíteni. A látogatók a kiállítás gerincét alkotó hét egységből álló paravánsoron nyerhetnek betekintést a kutatási eredményekbe és értelmezésükbe, a természettudományos vizsgálatok „száraznak” tűnő részleteivel is gazdagított szövegekkel és illusztrációkkal. A paravánsor közepén, amely egyúttal a kiállítás vizuális fókuszpontja is, a különleges bronzkori női sír egyedülálló borostyánfüggőjének nagyméretű képe szimbólumként rögtön megragadja a látogató figyelmét. Hátulról megvilágítva érzékelteti

¹ Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ. E-mail: pasztoremilia@tolna.net

1. kép. A kiállítás megnyitója

a borostyánékszer napfény által létrehozott bíborfényű ragyogását. Ez a jelenség inspirálta a kiállítás címét.

Alatta, nyitott emelvényen „Kamilla” ékszereinek gyönyörű másolatai arra csábítják a látogatót, hogy kezével is megérintse a kiállított tárgyakat. Itt nem tilos a tárgyakhoz nyúlni! A különböző anyagok – műanyag, bronzlemez, műgyanta – lehetőséget adnak a múzeumpedagógiai foglalkozások keretében a tapintás alapján történő érzékelésre is. A borostyáncsüngő színezett műgyanta másolata a borostyán fény hatására történő színváltozását is érzékelteti.

A paravánsor első táblája foglalkozik a temetőfeltárás eredményének ismertetésével és az antropológiai vizsgálatokkal. Két tábla a genetikai és izotóp vizsgálatokat mutatja be, amelyekből megtudhatjuk Kamilla korát, megismerhetjük külső személyiségjegyeit, származását és táplálkozásának sajátosságait. Egy tábla illusztrálja Kamilla mellékleteinek – a tojás alakú kőnek, kagylóknak, csigáknak – feltételezett származási helyét, valamint a sírok földjéből vett minták archeobotanikai vizsgálatának eredményeit.

Külön egységben mutatjuk be a viseletrekonstrukciós kísérlet folyamatát. A különböző néprajzi és régészeti adatok és párhuzamok alapján kidolgozott lehetőségek variációit rajzban jelenítettük meg. Így érzékeltetjük azokat a nehézségeket, amivel a régész szembesül, ha a leletek alapján öltözetet szeretne rekonstruálni. Külön táblát szenteltünk a süködi bronzkori ékszerleletek szimbolikus jelentésének, az ékszerek napfénnel való kapcsolatának szemléltetésére.

A terem közepén két nagy fekvő vitrinben kaptak helyet a kölcsönzött régészeti leletek: a halomsíros kultúra hasonló mellékleteket tartalmazó csontvázas sírjainak tárgyai, illetve a teljes bronzkori időszakot átívelő, ékszert is tartalmazó kincs- és depó-leletegyüttesek. A székesfehérvári Szent István Király Múzeummal való együttműködésnek köszönhetően elsőként mutathattuk be a Mátyás–Méhész-dűlő halomsíros temető nagyon gazdag 83. sírjának ékszermellékleteit, hiteles elrendezésben.

Öt álló vitrin mutatja be a bácskai népviseletek hihetetlen gazdagságát, sokszínűségét, a sok kis apró flitterrel gazdagon díszített sokác ruhától az aranylázzsiással (pénzekkel) ékesített és gazdagon hímzett érsekszanádi vagy bunyevác női viseletig.

Bár az évezredek elrejtik szemünk előtt az ékszerekkel is gazdagon felszerelt sírok eredeti ruháinak színeit, sajátosságait, hímzésmintáit, de a szemet gyönyörködtető al-dunai ünnepi viseletű kis női szobrok a bronzkorban itt élt asszonyok szépre való törekvéséről árulkodnak. Ezért Gucci László közel 20 szobrocska hiteles másolatát készítette el a kiállítás számára ennek érzékeltetésére.

A tárlat 2024 júniusában nyílt és 2025. október 31-ig tart nyitva, de a 2025. évi Múzeumok Éjsza-

2. kép. A bácskai régió népviseletei a kiállításban

A tárgy az ún. holdsarlós végű arany karpántok eddig előkerült egyik legnagyobb méretű és súlyú (303,7 g), impozáns darabja. Az ékszer legközelebbi, egyik legszebb és ép stíluspárhuzama a Bellyéről (Bilje, Horvátország) előkerült karpánt, amely a bécsi Kunsthistorisches Museum-ban látható. A másik, a dunavecsei aranykarpánt is páratlan ékszer. 1972-ben került vásárlás útján a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe, és közel 300 g súlyú. Mindkét karpánt felületét egyértelműen szimbólumok díszítik, amelyek valószínűleg különféle égitesteket és égi jelenségeket jelenítenek meg. A reprezentatív ékszereket a csuklón vagy a felkaron viselhette a helyi közösség vezető rétegének egy-egy tagja a középső bronzkor végén.

Az abaújdevecseri bronztekercset a miskolci Hermann Ottó Múzeum adta kölcsön a kiállítás számára. A megtaláló Abaújdevecser–Ortásföldeket jelölte meg a 12 kg-os bronztekercs lelőhelyeként 2002-ben, de ezt nem sikerült bizonyítani, a hitelesítő ásatáskor a lelőhelyen emberi tevékenységre utaló nyomokat nem találtak. A tárgy a mérete miatt nem tekinthető emberi viseleti darabnak, inkább szakrális vagy szimbolikus tevékenység része lehetett. A korábbi kutatás a késő bronzkori pilinyi kultúra idejére, azaz Kr. e. 13–12. századra tette a tárgy készítésének idejét. Az újabb kutatások szerint azonban a tárgy korábbi és talán a középső bronzkori füzesabonyi kultúra leletének tekinthető (Kr. e. 1700/1500).

A kiállítás alapjául szolgáló kutatásokat az Archeometriai Műhely 2024 XXI. /4. számában megjelent tudományos publikáció mellett könyv formájában is kiadtuk *Sükösd–Árpás-dűlő V. lelőhelyen feltárt bronzkori temető – Geoarcheológiai és archaeometriai vizsgálatok* címmel, a Bajai Dolgozatok 25. köteteként. A kiadványban a sírokból előkerült emberi maradványok komplex biorégészeti (embertani, stabilizotópos, archeogenetikai és radiokarbon) elemzését, valamint az ásatás során vett mintákon, illetve a régészeti leleteken eddig végzett archeometriai vizsgálatok teljes kutatási jelentéseit és eredményeit közzétettük. A kutatás során a fő szempontunk az volt, hogy a lehető legtöbb természettudományos vizsgálatot végezzük el, amire a különböző leletek lehetőséget nyújtanak, hogy ezáltal minél több információt nyerhessünk a sükösdi bronzkori közösség életmódjáról és kapcsolatrendszeréről. A kutatás magában foglalt régészeti geofizikai felmérést, hagyományos antropológiai és archeogenetikai vizsgálatot, kormeghatározást és izotóp-méréseket, a textillenymatokat, a tojás alakú kő, az 1. sz. sír alatti fekete földréteg vizsgálatát, malakológiai (puhatestű-) és karpológiai (növényi termés- és maradvány-) minták, valamint

kája alkalmából kiegészítettük néhány bronzkori aranyékességgel és a spirális ékszert formázó különleges abaújdevecseri tekerccsel. Először láthatja a bajai múzeumlátogató a Sopron–várhelyi késő bronzkori, aranydíszeket is tartalmazó lelet-együttessel, amelyet a Mrenka Attila által a Soproni Múzeumban vezetett közösségi régészeti program keretében találtak.

A Magyar Nemzeti Múzeum két különleges, talán Kamillával kortárs arany karpántja is először szerepel vidéki múzeumban. A tápióbicskei arany karpántot 2016-ban vásárolta meg az intézmény Régészeti Tárának Őskori Gyűjteménye. Feltehetően egy középső bronzkori településről származik, amely Tápióbicske falu nyugati határánál, a Várhegy és a Kalapos-hegy vonulata alatt terült el.

3. kép. Kamilla borostyáncsüngőjének felnagyított képe szimbólumként a kiállítás fókuszpontja

egy bögre tartalmának elemzését. Az alkalmazott módszerekkel és eredményekkel egyúttal példát és összehasonlító anyagot is kívánunk nyújtani más lelőhelyen előkerült leletek tanulmányozásához a bronzkori időszak teljesebb megismerése érdekében.

Az oktatás támogatása is alapvető céljaink közé tartozik. A Magyar Génius program és a NOBOR-DER projekt támogatásával B. Karai Dóra és Pallós Boglárka múzeumpedagógusok tematikus foglalkoztató füzetet és *Kamilla, a fény leánya* címmel társasjátékot készítettek, és innovatív munkájuk elismeréseképpen elnyerték a 2025. évi Múzeumpedagógiai Nívódíjat.

A 25 oldalas foglalkoztató füzet gondosan, jól megszerkesztett, igényes munka. Szép kivitelű, színes fotókkal és magyarázó ábrákkal gazdagon ellátott kiadvány, amely a legújabb tudományos eredmények felhasználásával készült, és szervesen kapcsolódik a régészeti kiállításhoz. Az azonos című társasjátékkal is kiegészített múzeumpedagógiai foglalkoztató füzet a bronzkori világ összetett, az élet minden területére kiterjedő képét tárja a résztvevők elé. Minden témában rövid, tudományosan megalapozott információt nyújt a foglalkozásvezetőnek. Érdekes feladatokkal inspirálja a diákokat az önálló ismeretszerzésre, fejleszti a résztvevők szókincsét, szövegértési és logikai készségét is. A régészeti korszak megismerése mellett külön fejezetet szentelnek a szerzők a régész munkájának és a kutatási területek bemutatásának is.

4. kép. Múzeumpedagógiai foglalkozás a kiállításban

5. kép. A „Kamilla, a fény leánya” társasjáték

A társasjáték a régészeti munka részleteivel ismerteti meg a játékosokat, akik a régésszel együtt indulnak el felfedezni, majd feltárni Kamilla sírját. Elvégzik a részletes dokumentálást és a mintavételt a laboratóriumi vizsgálatokhoz, de közben szenvednek a zord időjárástól az ásás során. A foglalkoztató és a társasjáték számos gyakorlati megvalósításon kiérlelt ismeretátadási módszerével, kreatív feladataival több korosztály számára is közel hozza ezt az izgalmas történelmi korszakot. Nem csupán a kiállítási tárgyak megismerését teszi lehetővé, hanem a foglalkozásban résztvevők kreativitását, kritikai gondolkodását és problémamegoldó készségét is fejleszti. A foglalkoztató füzet fejlesztése során kidolgozott módszertan segítségével megvalósult a kiállítás kurátori szövegeinek több nyelvi szintű interpretációja. Ezáltal a kiállítás is magasabb élményt tud nyújtani a különböző háttérrel rendelkező korosztályok számára az iskolai történelemoktatásból hiányzó korszak megismeréséhez. Bár egy kiállításhoz kapcsolódóan készült, de a foglalkoztató füzet módszertani felépítése és a bronzkorban élt emberek ünnep- és hétköznapijainak

régészeti leleteken keresztüli bemutatása alkalmas arra, hogy bármely másik múzeum egy kiválasztott saját leletegyüttese segítségével megismertethesse látogatóival őseink életét.

A kapcsolódó tematikus múzeumpedagógiai foglalkozásokra Bajáról, Bogyiszlóról, Budapestről, Fajsztól, Garáról és Vaskútról is érkeztek hozzánk csoportok, óvodástól a középiskolás korosztályig. Értelmi fogyatékkal élő fiatalok részére is adaptáltuk a tematikáinkat. A Bácskában élő néprajzi csoportok életmódjára, szokásaira, a hétköznapi és ünnepek váltakozásának különbségeire hívtuk fel a figyelmet a régen e térségben élt felmenőink múzeumban megőrzött tárgyainak segítségével. A projektben készült műtárgymásolatok – a lázsiás, himzett papucs, tambura, bunyevác ünnepi viselet, Kamilla ékszerei, ruhája stb. – mind kézbevehető, felpróbálható a fiatalok legnagyobb örömeire.

A sükösdői lelet számos programot inspirált a NOBORDER projekt támogatásával. A 2024. évi Múzeumok Éjszakáját „Határ, ami nem választ el” címmel szenteltük a témának tíz helyszínen, huszonöt különleges tudományos, kulturális, kulináris és szórakoztató programmal. A 2025. évi Régészet Napját a „Kincses kamrák titkai” című programcsomaggal népszerűsítettük, valamint előadásokkal és egy művészeti szakközépiskolás diákoknak szánt kísérleti régészeti, művészeti workshop-sorozattal csatlakozunk a 2025. évi Múzeumok Őszi Fesztiválja programkínálatához. A Jászberényi Matild textilművész által irányított foglalkozások célja a sükösdői bronzkori régészeti lelet alkalmazott művészeti elemzése, feldolgozása, öltözközkonstrukciójának kísérletei, dekoratív átiratok tervezése és alkalmazása, lehetőséget adva a tanulók érdeklődési körének bővítésére a múzeumi gyakorlatban, és élő szereplésre a foglalkozásokat követő nyilvános bemutatón. A bronzkori szövés technikát csalánnal próbáljuk rekonstruálni, és a kiállításban is látható egyéb bronzkori leletek alapján divattervezési feladat is lesz. A nyílt napon bemutatjuk a viselet elkészítésének folyamatát, a tervezési munkák eredményeit, és előadást hallhatunk a bronzkori textilleletekről is.

Interreg**Az Európai Unió
társfinanszírozásával****IPA Magyarország - Szerbia****NOBORDER**